

1944, 8. říjen. Banská Bystrica. — Provolání ústředního výboru Komunistické strany Slovenska k slovenskému národu s výzvou do boje za konečné vítězství.¹

Slováci, Slovenky!

Vyšše mesiaca stojí náš národ v ťažkom zápase proti nemeckým fašistom, ktorí sa tisnú do našej drahej otčiny, aby ju zaliali krvou a aby z nás narobili otrokov. V tomto boji nespočetní chlapi i ženy preukázali hrdinstvá, vyvierajúce z ich vrúcej lásky k vlasti. Ich obeť neboly márne: svojím odhodlaným bojom proti nemeckým fašistom sa slovenský národ postavil na čestné miesto medzi všetkými slovanskými a všetkými demokratickými národmi sveta, zastil toto čestné miesto i pre budúce generácie nášho národa.

¹ Provolání, koncipované J. Švermou (podle údajů v knize Perom a krvou, str. 22), hodnotí dosavadní výsledky povstání a zaměřuje se především kriticky na jeho nedostatky. Ve srovnání s prvním provoláním KSS z 2. září 1944 (viz dokument čís. 51) konkrétněji stanoví naléhavé úkoly dne, je politicky jasnější a bojovnější. Vyzdvihuje na první místo jako základní výsledek těžkého boje vytvoření jednotné Národní fronty a určuje místo národní jednoty při budování nového života po vítězství nad fašismem. V závěru formuluje stručně, ale precizně cíle povstání — svobodné Slovensko v novém, opravdu demokratickém Československu — i cesty k dosažení těchto cílů.

Motivaci provolání, jeho hlavní poslání a úkoly v něm vyložené, jakož i situaci, za níž bylo provolání koncipováno a uveřejněno, blíže osvětlují depeše, které odeslal J. Šverma dne 5. 10. 1944 Kl. Gottwaldovi do Moskvy. Uveřejňujeme je v plném znění, protože obsahují řadu dalších zajímavých údajů.

„Gottwaldovi

Vojenská situace těžká. Ukazuje se značná desorganizace. Lidé se vyhýbají odpovědnosti. Masy nemají představy o hrozcím nebezpečí a o nutnosti národní války. Jsou značné obtíže s armádou. Důstojníci jsou slabí a bojují špatně. Osvětlová práce v armádě se prozatím neprovádí. Je organizován slovenský partyzánský štáb. Náčelníkem štábu jest Šmidke. Jeho poradcem je plukovník Asmolov. Organizuje se též český partyzánský štáb. Náčelníkem je Slánský. Šverma.“

„Gottwaldovi

Partyzánské oddíly jsou organizovány prozatím samostatně. Sloučení s armádou není v tomto okamžiku možné. Spojení mezi partyzány a armádou se uskutečňuje přes Radu obrany.

V RO zasedají: Šmidke, Slánský a plukovník Asmolov. Jsou organizovány odbory, a to v té formě, že se buduje všeobecný odborový Svaz se sekce.

S otázkou československou jsou mnohé obtíže. V masách podobně jako ve straně se objevuje kolísání a různé nálady proti myšlence Československa. To odstrašuje naše partnery, kteří jsou pro slovenský národ, avšak přitom pro silné a mocné Československo. Šverma.“

„Gottwaldovi

V dohodě se Šmidkem stavím tyto otázky:

1. mobilisovat nejširší masy pro národní válku;
2. organizovat v armádě osvětlovou práci, určit osvětlové důstojníky a tím upevnit armádu, což je absolutně nutné;
3. usměrnit práci národních výborů, aby se tyto staly skutečnými orgány moci a mobilisace mas pro válku;
4. podniknout první kroky pro ideologické upevnění našich nových stranických kádřů.

Vše se musí dít rychle, ježto nepřítel po celou dobu vykonává tlak.“ (AÚD KSS Bratislava.)

Z pera Švermova se zachoval též dopis ze 14. října 1944, adresovaný Kl. Gottwaldovi, V. Kopeckému a dalším členům moskevského vedení KSČ. Z dopisu uveřejňujeme podstatnou část, která obsahuje výbornou charakteristiku situace na povstaleckém území a odkrývá nové pohledy na řadu otázek. Šverma napsal:

„...politickou situaci je možno charakterizovat tak, že jsou tu čtyři síly:

Naše strana jest veliká síla, má rozhodující vliv na dělnictvo a na značnou část inteligence (ne ovšem byrokracie). Je to jediná strana, která má vybudované organizace a také spojení s obsazeným územím. Jest ovšem slabá ideologicky: mezi členy jsou všemožné nálady o našich cílech (nálady i protičeskoslovenské), velké sektářství v rolnické otázce [dosud se neudělalo nic a jsou nálady pro „zachování vzorných statků“], sektářské tendence vůči katolíkům. Je nutno tyto věci probjovat — na tom nyní pracujeme. Organizačně je zatím také nepořádek, pořádají se nyní okresní konference, dáváme dohromady organizace. (Viz dokument čís. 75.) Ovšem všude strašný nedostatek schopných lidí, protože ti nejlepší jsou na frontě.

Partyzánské hnutí je v našich rukou. Protože však mnoho brigád musíme držet v týlu pro potřeby fronty, jsou zjevy marodérství velmi časté. Děláme v tom energický pořádek.

Demokrati (Šrobár, Ursíny, Zaťko) zatím stranu nemají. Mají jakýsi ústřední výbor, vydávají „Čas“. Ovšem mají posice v byrokracii a mají v rukou dosud vedení rolnických družstev [Ursíny]. Jdou dnes s námi

jednotně, ustupují nám — mají z nás strach. Jsou to většinou evangelíci a v otázce slovenské stojí všichni na stanovisku svébytnosti slovenského národa — ovšem nevím, jak daleko by za toto stanovisko bojovali.

Armáda je vojensky i politicky velmi slabá. Důstojníci to drží v ruce a dlouho se bránili systému osvětových důstojníků. Teprve když situace byla zoufalá (asi před týdnem), tak k tomu dali souhlas. Posíláme tam 50 lidí a bude to nyní jedna z našich nejdůležitějších prací. Příchod Viesta trochu vojensky pomohl — je trochu rozhodnější než Golian.

Katolíci zatím mlčí a čekají. Mají nesporně ještě vliv, zejména vliv na vesnici. Je to problém nejdůležitější. Hála nám pomáhá málo — bydlí u biskupa (šlo o banskobystrického římsko-katolického biskupa A. Skrábika — pozn. editorů) a mám strach, že se dostal trochu pod jeho vliv.

Hlavní naše otázky: dát do pořádku stranu (organisačně, jasnost o našich cílech, jasno v rolnické otázce). Na tom všem nyní pracujeme, ale jde to těžko — není to ta naše stará propracovaná strana, musíme prokoušávat elementární otázky.

Národní výbory stojí dosud špatně. Nejsou voleny — jsou většinou ustavovány podle parity (my a demokrati). Vedle nich je starý aparát (pod vedením Husáka) a protože lidé v N. V. jsou slabí, jsou často zatlačováni do pozadí.

Chystáme nyní dekret o N. V. na našich zásadách: volba národních výborů; místní N. V. mají veřejnou správu v obci a notář jest jejich úředníkem; okresní N. V. mají veřejnou správu v okrese, jejich předseda má vlastně funkci náčelníka (ovšem bez diktátu) a okresní úřad podléhá N. V. Slovenskou N. R. zatím samozřejmě necháme tak — volby budeme dělat až po osvobození většiny Slovenska.

Nepůjde to všechno lehce, protože narazíme na odpor demokratů a i u našich některých lidí není pro to plné pochopení. Ovšem provést to musíme, protože jinak náš vliv na státní aparát spočívá jen na té skutečnosti, že nyní máme ministra vnitra (tj. pověřence SNR pro vnitro — pozn. editorů).

Delegace chová se zatím dobře. Udělal jsem jim hned po příjezdu přednášku o situaci a varoval jsem je před starým čechoslovákismem. Němec si připravil dobrou řeč (mně ji dříve přečetl: stát Čechů, Slováků a Ukrajinců — republika nová, lidově demokratická — republika sociální. O svojí funkci prohlásil, že tu není „vládním delegátem“, že tady to spravuje Národní rada. Bude ovšem otázka, jak se bude chovat, až půjde o východní Slovensko, kam dnes proniká Rudá armáda. SNR hájí stanovisko, že její kompetence se vztahuje na celé Slovensko a my toto stanovisko samozřejmě sdělíme také.

Laušman se chová velmi dobře, dal se nám k dispozici a posíláme ho na schůze. Valo jsme vzali do sekretariátu pro věci závodních výborů a pro přípravu zakládajícího odborového sjezdu... Uhlíř začal cosi jednat s jakýmsi trošečníky od nár. soc. (srv. dokument čis. 86 — pozn. editorů), ale nechal toho a chystá se teď do Londýna. Tam jede také Drtina, který konečně tady přiznal slovenský národ (srv. dokument čis. 85 — pozn. editorů).

Hospodářská situace je stále těžší. Zásobování máme ještě asi na dva měsíce. Větší obtíž je s průmyslem. Podbrezová je už převedena na válečnou výrobu, ale většina závodů (pily, papírny) pracují pro sklad. N. R. dává jim úvěr — zatím nejde nic dělat. Také uhlí je nedostatek, i železnice asi přejdou na dřevo.

Ve všech závodech jsou závodní výbory a zítra je konference (viz dokument čis. 80 a 81 — pozn. editorů), kde postavíme požadavek účasti závodních výborů ve vedení podniků (na mnohých závodech je to prakticky provedeno).

V německých závodech (a arisovaných) je všude nucená správa — je tam i hodně našich soudruhů (i v Podbrezové).

Mobilisace pro národní válku je ovšem náš hlavní a stálý úkol. Zprvu byla situace velmi těžká, nyní se to pomocí strany trochu rozhoupalo. Dělá se evakuace Bystřice (je tu moc lumpů na každém kroku), mobilisace pro opevňovací práce, posílají se lidé do armády a do partyzánských oddílů a dělají se schůze podle svolání strany, které jsme před týdnem uveřejnili (viz dokument čis. 76 — pozn. editorů). Děláme ovšem i přípravy pro „těžký konec“ — o tom jistě něco napíše Ruda.

Lehkomyšlnost, naděje na to, že „Rudá armáda to sama rozhodne“, lajdáctví — to jsou ovšem překážky, s nimiž se setkáváme na každém kroku. Nejtěžší je, že je tu těch instancí tolik (my, demokrati, armáda, N. R., Rada obrany atd.), že o každé věci, která vyžaduje rychlého řešení, se musíme dlouho dohadovat.

O Čechy se samozřejmě také staráme. Je jich tu daleko méně, než jsme předpokládali a jejich organizace pro bojové družiny je těžší.

O Vilovi (šlo o V. Širokého, kterého v té době věznili fašisté — pozn. editorů), pohřích, nic nového dobrého. Dělal jsme akci už jednu — ta se nepodařila. Samozřejmě budeme dělati dále všechno možné, ale není to tak lehké — máme obavy, aby nepodařená akce nepřivodila katastrofu.

Radio moskevské posloucháme, je dobře slyšet. Rostokino slyšíme velmi slabě — často vůbec ne. „Duch“ pracuje dobře. Stanice u nás je stále rozbitá — pracujeme nyní jen provizorní přenosnou stanicí, která je velmi slabá. Slibují, že do konce října bude stanice v pořádku.

Naše celková posice je tu dobrá. Byli jsme hned po příletu slavnostně přijati v SNR, udělal jsem tam projev o Sovětském svazu a o „nové republice“ (viz dokument čis. 74 — pozn. editorů). Seznámili jsme se trochu se všemi „činiteli“ a máme celkem všude přístup.“ (AÚD KSČ Praha, mikrofilm čis. 4, fotokopie čis. 219/717 — 219/719.)

V tomto ťažkom boji sme sa všetci sjednotili. Vyrástol a upevnil sa náš

jednotný národný front,

ktorý stmeluje všetkých roduverných Slovákov bez rozdielu stavu, politického presvedčenia a náboženského vyznania a ktorý je predstavovaný našou Slovenskou národnou radou. Táto naša národná jednota, posvätená spoločne prelievanou krvou, bude trvať i po našom víťazstve nad nemeckými katmi a bude základom budovania nového života, v ktorom Slovák bude na Slovensku pánom a v ktorom všetkým pracujúcim ľuďom bude zaistený šťastný a spoločný život.

V tomto ťažkom zápase sme tiež poznali svojich ozajstných priateľov. Veľké Rusko, nádej a opora všetkých slovanských národov, poslalo nám na pomoc svojich bohatierov partizánov a slávna Červená armáda kliesni si už cestu do našej krajiny, nesúc nám slobodu a mier. Mnohí českí vlastenci, stavajúc na kocku svoj život, prišli k nám na Slovensko, aby spoločne s nami bojovali proti spoločnému nepriateľovi a za spoločné ciele. A celý demokratický svet prijal s nadšením našich bojovníkov do svojho frontu, ktorý rýchlo s nami bojovali proti spoločnému nepriateľovi a za spoločné ciele. A celý demokratický svet ide k víťazstvu.

Áno, drahí priatelia, víťazstvo je blízke. Blízko je už deň, keď hitlerovská beštia, porázaná neprestajne na východe i na západe, bude úplne zničená. Blízko je deň súdu nad hitlerovskými katmi — blízko je deň nášho súdu nad bratislavskými zradcami, ktorí pomáhajú Nemcom vraždiť synov a dcéry slovenského ľudu.

Ale všetci musíme jasne pochopiť: víťazstvo neprichádza nikdy samo — slobodu nikdy neprinášajú na zlatej táčni. Za víťazstvo, za slobodu treba ťažko bojovať. A všetci musíme jasne vidieť, že na ceste k víťazstvu hrozia nám ešte veľké nebezpečenstvá a čakajú nás ťažké skúšky.

Hitlerovské bandy obsadili veľkú časť Slovenska, sú stále v útoku, snažia sa obsadiť a spustošiť ďalšie a ďalšie slovenské dediny a slovenské mestá.

V čom je príčina niektorých úspechov, ktoré Nemci v boji proti nám dosiahli? Príčina tkvie nielen v technickej prevahe nemeckých vojsk; príčina toho, že sa Nemcom podarilo dobyť niekoľko našich miest, je tiež v tom, že v našich radoch nebolo nadostač revolučnej disciplíny, organizovanosti a odhodlanosti, že každý Slovák ešte nepochopil, že len spoločným úsilím a napätím síl každého z nás zachránime seba i svoj národ od nemeckých hrôz.

Treba jasne hľadiť do tváre:

Nemci proti nám chystajú nové údery! Vedia dobre, že Červená armáda im nesie cez Karpaty zhubu a skazu a preto sa snažia rýchlo „vyčistiť slovenské zázemie“ — obsadiť všetky slovenské mestá, zaliť krvou aj našu pohronskú dolinu, potlačiť šibenicami náš slobodný ľud.

Udrela hodina rozhodného boja v našom národnom povstaní. Môžeme zmariť plány Nemcov, môžeme ich odraziť a zadržať do príchodu Červenej armády?

Na túto otázku odpovedáme so všetkou rozhodnosťou: áno, môžeme!

Naša svätá vojna za národnú česť a slobodu opiera sa o jednotnú vôľu a jednotné odhodlanie všetkého slovenského ľudu. Treba organizovať tieto nevyčerpatelné zdroje ľudovej sily — treba rozpútať vojnu naozaj národnú, vojnu ľudovú.

Musíme skoncovať s ľahkomyseľnosťou, s kolísavosťou, s polovičatosťou a mobilizovať všetky sily nášho ľudu a všetky materiálne zdroje našej krajiny pro vedenie vojny. Každý roduverný Slovák — či už je v armáde, či v partizánskom oddiele, či v závode, alebo na poli — musí byť dnes preniknutý jedinou myšlienkou: dať všetky sily, dať i život za slobodu svojho národa!

Musíme zvýšiť bojovú i pracovnú disciplínu v boji i v práci; kto sa z pohodlnosti odľahuje od povinností, ktoré mu dnešný čas ukladá, pomáha Nemcom a musí sa s ním podľa toho nakladať.

Musíme zvýšiť bdelosť voči pomocníkom a agentom nepriateľa, ktorí sú posielaní do našich radov, voči panikárom a širitelom poplašných správ, ktorí nepriateľovi pomáhajú. Rozhodným a tvrdým zákrokom proti týmto živlom chránime životy našich vojakov a partizánov.

Musíme všetci konať smelo, odvážne, rozhodne. Každá zbabelosť v boji je zradou na svätej veci nášho národa a preto ju treba nemilosrdne vymýtiť z našich radov.

Slováci a Slovenky!

Vlasť vás volá do boja rozhodného a konečného!

Slovenskí vojaci!

Príkaz vlasti zneje: ani krok späť! Bráňte každú piad' slobodnej slovenskej zeme, bráňte svoje dediny, svoje ženy a matky. Proti nemeckej technike postavte svoju odvahu a šikovnosť. Chráňte svoje zbrane ako zrenicu svojho oka, šetrite nábojmi — strieľajte presne a naito. Budujte hlboké zákopy proti nepriateľským útokom a bráňte svoje pozície do posledného dychu.

Slovenskí dôstojníci!

Vlasť vám dala do rúk životy svojich synov, aby ste ich viedli k víťazstvu. Učte sa a učte svojich vojakov z bojových skúseností. Nie počet a technika, ale umenie bojovať a smelosť sú matkou úspechu. Nie pasívna obrana, vyčkávanie a šablóna, ale odvážne manévry skrížia plány nepriateľa.

Slovenskí partizáni!

Bite odhodlane Nemcov v oblastiach našej krajiny, obsadených nepriateľom. Ničte ich vojenskú techniku, ich komunikácie. Ukoristenými zbraňami vyzbrojujte všade slovenských vlastencov.

Slovenskí robotníci!

Bedlite na to, aby sa všade v závodoch a dielňach vyrábalo výlučne pre vojnu, aby pre naše víťazstvá bol využitý každý stroj a každý kilogram suroviny. Pracujte obetavo pre potreby našich vojakov a partizánov.

Slovenskí roľníci!

Dajte našim bojovníkom, prelievajúcim krv za slobodu národa, všetko, čo môžete. Pomáhajte armáde a partizánom pri stavbe opevnení, pri doprave atď.

Slovenskí inteligenti!

V úradoch, v závodoch i na fronte dajte všetky svoje sily do služieb veľkého boja svojho národa. Svojimi slovami i svojím konaním posilňujte ducha nášho ľudu v ťažkých chvíľach rozhodného boja.

Členovia Komunistickej strany Slovenska!

Teraz prišla chvíľa, keď musíte všetci činmi dokázať, že ste hodní nosiť meno komunistov — že ste naozaj najodvážnejší bojovníci za slobodu svojho ľudu a svojho národa. Stojte všade na prednom mieste v našom veľkom zápase na fronte, v partizánskom oddiele, na závode, v dedine, pri opevňovacích prácach, v úrade.

Naše ciele sú jasné

Bojujeme za vyhnanie nemeckých okupantov zo slovenskej krajiny. Bojujeme za to, aby Slovák bol na Slovensku gazdom a aby slovenský pracujci človek mohol pokojne, svorne a šťastne žiť. Bojujeme za slobodné Slovensko v novom, naozaj demokratickom Československu.

Je jasná aj naša cesta. Je to cesta jednotného a odhodlaného boja — cesta národnej vojny. Niet inej cesty a každé kolísanie a váhanie by malo v terajšej situácii najťažšie dôsledky.

Jednota a revolučná disciplína, odvaha a vytrvalosť — a víťazstvo je naše!

Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska.

Pravda, 8. 10. 1944, č. 26. — Téz Za svobodu českého a slovenského národa, Praha 1956, str. 360—362.